

ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕРБАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На основі психодіагностичного обстеження 29 спортсменів 10-15 років, визначені особливості їх вербальної пам'яті в умовах змагальної діяльності. Визначено, що у дітей середнього шкільного віку, у змагальний період мають місце функціональні порушення мнестичних функцій, які піддаються редукції у післязмагальному періоді.

Ключові слова: пам'ять, діти, змагальний період, післязмагальний період.

Е.Е.Гант

ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕРБАЛЬНОЙ ПАМЯТИ У ДЕТЕЙ СРЕДНЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ СОРЕВНОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

На основе психодиагностического обследования 29 спортсменов 10-15 лет, определены особенности их вербальной памяти в условиях соревновательной деятельности. Выявлено, что у детей среднего школьного возраста, в соревновательный период имеют место функциональные нарушения мнестических функций, которые поддаются редукции в постсоревновательном периоде.

Ключевые слова: память, дети, соревновательный период, пост соревновательный период.

H.E. Gant

CHARACTERISTICS OF VERBAL MEMORY IN CHILDREN OF SECONDARY SCHOOL AGE IN A COMPETITIVE ACTIVITY

On the basis of psychodiagnostic survey 29 athletes 10-15 years identified the features of their verbal memory in a competitive activity. Determined that children of secondary school age, the competitive season there are functional disorders mnemonic functions that are amenable to reduction in post competitive period.

Key words: memory, children, competition, post-Competition.

Постановка проблеми. У сучасній спортивній науці проблема психічного здоров'я спортсменів займає особливе місце [8]. Психічне здоров'я не є просто відсутністю психічного розладу, а визначається як стан благополуччя, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, продуктивно й плідно працювати, а також вносити вклад у життя свого суспільства [1; 2; 4; 11]. Вивчення продуктивності когнітивних функцій, як складової, психічного здоров'я, набуває сьогодні все більшої актуальності у зв'язку із підвищенням вимог до ефективної

інтелектуальної діяльності у всіх сферах функціонування суспільства, у спортивній діяльності тощо [3; 4]. Під когнітивними функціями розуміють найбільш складні функції головного мозку: пам'ять, мислення, гнозис, мову, праксис [5; 7; 10]. Пам'ять – це здатність головного мозку засвоювати, зберігати й відтворювати необхідну для поточної діяльності інформацію [5; 7]. Тобто, пам'ять є необхідною складовою повноцінної діяльності людини, а продуктивність мнестичних функцій, з одного боку, забезпечує високу результативність у спортивній діяльності, з іншого, виступає показником психічної працездатності спортсменів.

Спортивна діяльність, особливо під час змагань, проходить в екстремальних умовах, що вимагає від спортсменів надмірних фізичних та психоемоційних зусиль [8; 9]. Багато складних і відповідальних питань щодо охорони нервово-психічного здоров'я спортсменів виникає тоді, коли мова йдеться про дітей-спортсменів. Програми підготовки юних спортсменів вимагають постійної мобілізації ресурсів зростаючого організму [3]. Підвищення рівня спортивної майстерності забезпечується нарощуванням обсягів та інтенсивності тренувальних навантажень, зміщення кривої втоми до критичних показників межі забезпечення життєдіяльності, зростання частки змагальних навантажень, це доводить ключову роль психологічного здоров'я дітей-спортсменів, як фактору успішного подолання ними тренувальних і змагальних навантажень та успішної самореалізації у спортивній діяльності. При цьому важливу роль відіграють функціональні можливості дитячого організму [3; 7]. Оскільки діяльність нервової й ендокринної систем не віддільні друг від друга, стрес безпосередньо впливає на діяльність головного мозку, у тому числі й на пам'ять [4; 7; 9; 11].

Досліджень, які б висвітлювали такі актуальні для сучасного спорту питання, як психологічні закономірності здійснення спортивної діяльності в екстремальних умовах і шляху відновлення психічної працездатності спортсменів, обмаль. Отже, незаперечне значення проблеми продуктивності мнестичних функцій, як показника психічної працездатності спортсменів, і недостатнє її висвітлення, зумовили актуальність нашого дослідження.

Мета роботи: на основі психодіагностичного обстеження дітей середнього шкільного віку, вивчити особливості продуктивності мнестичних функцій в умовах змагальної та післязмагальної діяльності, як показника психічної працездатності спортсменів.

Методи дослідження: для вивчення короткочасної неопосередкованої пам'яті застосовувалася методика «Повторювання цифр у прямому та зворотному порядку» (субтест з методики Векслера) (В.М. Дружинін, 1999) [6]. Для дослідження особливостей функцій безпосередньої та довгочасової вербальної пам'яті, процесу завчання й загальної працездатності застосовувалася методика «Запам'ятовування 10 слів» (О.Р. Лурія, 1969) [10]. Статистична обробка отриманих емпіричних даних здійснювалася за допомогою методу встановлення ймовірності відхилень (за t-критерієм Ст'юдента).

Організація дослідження: Обстежено 29 дітей (16 хлопчиків, 13 дівчат) середнього шкільного віку, які займаються в секції спортивного туризму. Дослідження проходило у два етапи. Перший етап експерименту проводився в умовах змагальної діяльності, у рамках відкритої першості по скелелазінню, (с. Краснокаменка, Ялтинський район, Р. Крим (21-27 березня 2011г)), вивчення функцій вербальної пам'яті проводилося безпосередньо після завершення етапу спуску по скелі. Другий етап дослідження проходив у післязмагальний період, на базі УВК «Харківський колегіум».

Результати дослідження. Результати методики «Повторювання цифр у прямому та зворотному порядку» дозволили оцінити функції короткочасної неопосередкованої пам'яті спортсменів. Середні значення показників неопосередкованого вербального запам'ятовування дітей середнього шкільного віку, у змагальний та післязмагальний періоди, отримані у результаті обстеження, представлені в табл. 1. Як показано в табл. 1, при прямому відтворенні заданого числового ряду, обстежені спортсмени, у період змагань, назвали $5,33 \pm 0,19$ цифр, що вірогідно менше, ніж у післязмагальний період ($t=3,18$; $p<0,01$). Зворотне відтворення цифрового ряду, у післязмагальний період, склало $3,53 \pm 0,14$ цифр, що вірогідно вище ($t=4,66$; $p<0,001$), ніж в умовах змагальної діяльності,

коли зворотне відтворення склало - $2,43 \pm 0,19$ цифр. Отже, у післязмагальний період, обсяг короткочасної неопосередкованої пам'яті, у дітей середнього шкільного віку, вірогідно більше, ніж у період змагальної діяльності ($p < 0,001$).

Таблиця 1

Показники неопосередкованого вербального запам'ятовування дітей - спортсменів, за результатами методики «Повторювання цифр у прямому та зворотному порядку», у змагальний та післязмагальний періоди

Оцінювані параметри	Показники (кількість відтворених слів)		Критерії ймовірності відхилень	
	Період змагань	Післязмаг. період	t	p
Пряме відтворення	$4,33 \pm 0,25$	$5,33 \pm 0,19$	3,18	0,01
Зворотне відтворення	$2,43 \pm 0,19$	$3,53 \pm 0,14$	4,66	0,001

Таблиця 2

Показники вербальної пам'яті дітей-спортсменів, за результатами методики «Запам'ятовування 10 слів», у змагальний та післязмагальний періоди

Оцінювані параметри	Показники (кількість відтворених слів)		Критерії ймовірності відхилень	
	Період змагань	Післязмаг. період	t	p
Обсяг безпосередньої пам'яті	$5,79 \pm 0,22$	$7,52 \pm 0,17$	6,22	0,001
Обсяг 2-го відтворення	$7,07 \pm 0,24$	$8,52 \pm 0,15$	5,12	0,001
Обсяг 3-го відтворення	$8,14 \pm 0,29$	$9,31 \pm 0,14$	3,63	0,001
Обсяг 4-го відтворення	$8,86 \pm 0,29$	$9,97 \pm 0,03$	3,81	0,001
Обсяг 5-го відтворення	$9,17 \pm 0,21$	$9,97 \pm 0,03$	3,77	0,001
Обсяг відстроченої (довгочасної) пам'яті	$7,83 \pm 0,34$	$9,31 \pm 0,12$	4,10	0,001

Результати методики «Запам'ятовування 10 слів» дозволили оцінити обсяг безпосередньої пам'яті, обсяг відстроченої (довгочасної) пам'яті, особливості процесу запам'ятовування, наявність вербальних контамінацій і повторень. Середні значення показників вербального запам'ятовування, у змагальний та післязмагальний періоди, отримані у результаті обстеження, представлені в табл.

2.

Як показано в табл. 2, в період змагань, у спортсменів середнього шкільного віку обсяг безпосереднього запам'ятовування склав $5,79 \pm 0,22$ слова, що відповідає даним нижньої межі вікової норми (7 ± 2 слова з 10); однак дані показники вірогідно нижче, ніж у післязмагальний період, коли обсяг першого відтворення склав $7,52 \pm 0,17$ слова ($t=6,22$; $p<0,001$). Обсяг вербального запам'ятовування після п'ятого пред'явлення, в умовах змагальної діяльності, склав $9,17 \pm 0,21$ слова, у післязмагальний період - $9,97 \pm 0,03$ слова (відмінності вірогідно значимі ($t=3,77$; $p<0,001$)). Відстрочене відтворення в період змагань склало $7,83 \pm 0,34$ слова, що вірогідно нижче ($t=4,10$; $p<0,001$), ніж у післязмагальний період, коли обсяг тривалої вербальної пам'яті склав $9,31 \pm 0,12$ слова з десяти. Отже, у спортсменів-скелелазів, середнього шкільного віку, обсяги вербальної короткочасної й довгочасної пам'яті, у період змагальної діяльності були вірогідно нижче ($t=3,77$; $p<0,001$), ніж у післязмагальний період.

На підставі результатів, отриманих за допомогою методики «Запам'ятовування 10 слів», були побудовані графіки («криві запам'ятовування»), що відображають динаміку процесу вербального завчання, у дітей середнього шкільного віку, у змагальний та післязмагальний періоди. «Крива запам'ятовування», у період змагань, в цілому має такий вид $5,79$; $7,07$; $8,14$; $8,86$; $9,17$. У післязмагальний період, «крива запам'ятовування» наступна: $7,52$; $8,52$; $9,31$; $9,97$; $9,97$. І в змагальний період і в умовах після змагальної діяльності «криві запам'ятовування», в обстежуваних спортсменів, мають характер поступово висхідних ліній. З кожним наступним відтворенням кількість правильно названих слів збільшується. Аналіз «кривих запам'ятовування», які відображають рівень психічної працездатності, показав, що у спортсменів у період змагань у цілому збережена довільна регуляція діяльності, однак продуктивність довільного запам'ятовування вербального матеріалу, в умовах змагань, була вірогідно нижче, ніж у післязмагальний період ($p<0,001$).

Так, в умовах змагальної діяльності 11 (37,93%) обстежених дітей не повторили 10 слів навіть після п'ятикратного пред'явлення (у нормі, 10 слів

повинно бути відтворене за три повтори). Лише 5 (17,24%) спортсменів запам'ятали весь ряд слів після третьої спроби, і 13 (44,83%) дітей - після 4-5 спроб. У післязмагальний період, 13 (44,83%) обстежених відтворили 10 слів після третьої спроби, і 14 (48,28%) спортсменів запам'ятали весь ряд слів к четвертому відтворенню.

Таким чином, в 82,87% у дітей, в умовах змагальної діяльності, мають місце легкі порушення вербальної пам'яті у вигляді звуження обсягів і зниження міцності запам'ятовування, а також у вигляді зниження продуктивності довільного запам'ятовування вербального матеріалу.

При вивченні вербальної пам'яті, у спортсменів середнього шкільного віку, в умовах змагальної діяльності, у них були виявлені дефекти селективності мнестичних функцій. При відтворенні ряду слів діти повторювали вже названі слова, а також називали «зайві» слова (слова, які не були презентовано для запам'ятовування). Дані дефекти селективності спостерігалися як при безпосередньому відтворенні, так і при відстроченому. Кількість «зайвих» слів була в межах від одного до п'яти. Докладніше отримані дані представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Частота дефектів селективності у дітей середнього шкільного віку, в умовах змагальної діяльності, за результатами методики «Запам'ятовування 10 слів»

Види відтворення	Помилки при відтворенні	Обстежені діти, n=29	
		абс. вел.	%
Безпосереднє	Контамінації	13	44,83
	Повторення слів	19	65,16
Відстрочене	Контамінації	9	31,03
	Повторення слів	7	24,14

Як показано, у табл. 3, в умовах змагальної діяльності, при безпосередньому відтворенні ряду, 13 (44,83 %) обстежених називали «зайві» слова, і 19 (65,16%) дітей повторювали вже названі слова. При відстроченому відтворенні вербальні контамінації було відзначено у 9 (31,03 %) спортсменів, повтори названих слова мали місце у 7 (24,14 %) обстежених. Отже, дефекти селективності мнестичних

функцій, у вигляді вербальних контамінацій і повторів частіше мали місце при безпосередньому відтворенні.

Таким чином, у дітей середнього шкільного віку, в умовах змагальної діяльності, мають місце легкі дефекти короткочасної та довгочасної вербальної пам'яті, деяке зниження продуктивності запам'ятовування. Також відзначаються такі мнестичні порушення, як дефекти селективності, у вигляді вербальних контамінацій і повторів, які частіше мали місце при безпосередньому відтворенні. Дані мнестичні порушення, у дітей середнього шкільного віку, мали функціональний характер і піддавалися редукції у післязмагальний період.

Висновки.

1. Для 82,87% дітей середнього шкільного віку, змагальна діяльність, характеризується зниженням продуктивності мнестичних функцій і психічної працездатності.

2. Зниженням продуктивності мнестичних функцій відбувалося за рахунок звуження обсягів безпосередньої і відстроченої пам'яті, зниження продуктивності процесу запам'ятовування, наявності вербальних контамінацій і повторень.

3. Дефекти пам'яті, у дітей середнього шкільного віку, у період змагальної діяльності, мали функціональний характер і піддавалися редукції у післязмагальний період.

Перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні особливостей продуктивності когнітивних функцій у спортсменів в умовах змагальної та післязмагальної діяльності, та розробці програм відновлення психічної працездатності спортсменів.

Список літератури

1. Бадалян Л.О. Детская неврология. – М: ООО «МЕДпресс», 1998. – 607 с.
2. Бахтеєва Т.Д. Охорона психічного здоров'я дітей і підлітків в Україні: час порозуміння та об'єднання зусиль / Здоров'я України. – Вип.22-23. – Київ, 2008. – 22-24.
3. Бойко Г.М. Психологічне здоров'я як фактор успішної особистості та професійної самореалізації спортсменів-інвалідів / Основи здоров'я і фізична культура : всеукраїнський науково-методичний щомісячний журнал. – Вип.3. – Київ, 2007. – 21-25.

4. Бубенко В.Ю., Козлов В.В. Саморегуляция: виды и содержание // Проблемы психологи и эргономики. – 2003. – №1. – 21-38.
5. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. Собрание сочинений в 6 томах. Т. 1. – М.: Педагогика, 1984. – 508 с.
6. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб.: Питер, 1999. – 368 с.
7. Клиническая психология: учебник / Под ред. Б.Д. Карвасарского. – СПб: Питер, 2002. – 960 с.
8. Самойлов М.Г. Психологічна стійкість як основний чинник подолання негативного впливу на психіку спортсменів екстремальних ситуацій /Слобожанський науково-спортивний вісник. – Вип.1. – Харків, 2010. – С. 146-149.
9. Сопов В. Ф. Психические состояния в напряженной профессиональной деятельности. – М.: Трикта, 2005. – 128 с.
10. Лурия А.Р. Мозг человека и психические процессы. Т. 1. – М.: Изд-во АМН РСФСР, 1963. – 476 с.
11. Штых В.А. Факторы психического здоровья спортсменов / Слобожанський науково-спортивний вісник. – Вип.1. – Харків, 2010. – С. 162-165.